

Dr hab. Mariusz Zemło, prof. UwB
Zakład Socjologii Wiedzy i Edukacji
Instytut Socjologii
Uniwersytet w Białymstoku

Białystok, 14 stycznia 2022 r.

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Pauliny Mąkosy-Wąsowicz, „Wizerunek kobiety w narracji czasopism >>Bluszcz<< i >>Kobieta współczesna<< oraz w wybranych współczesnych pismach kobiecych. Studium porównawcze”, Lublin 2021, mps ss. 270. Promotor: dr hab. Adam Antoni Szafrąński, prof. KUL

Między światem obiektywnym i subiektywnym istnieje sprzężenie. Co oznacza, że między tymi dwoma wymiarami rzeczywistości istnieją liczne związki. Podstawowy z nich polega na tym, że świat obiektywny stanowi podłoże kształtowania świadomości i jej wytworów, ale zarazem jest punkt odniesienia jednostek funkcjonujących w tym świecie. A to pociąga za sobą przeobrażenia środowiskowe. Tutaj zupełnie nie trzeba odwoływać się i uaktywniać nadzwyczajnych projektów opracowywanych z myślą o przeprowadzeniu takich przekształceń. Najmniejsza aktywność, nawet ta związana z zaspokajaniem najdrobniejszych potrzeb indywidualnych wprowadza modyfikacje w otoczeniu, w jakim się aktywizuje.

Prasa jest medium potencjalnie mającym wielkie możliwości wpływające na modelowanie wiedzy i czynności umysłowych osób korzystających z jej treści, ale może też być odbiciem istniejących stanów rzeczy – opisując je, przedstawiając z różnych perspektyw, poddając odpowiednio dobranej interpretacji. Doktorantka mając wiedzę o takiej funkcji słowa pisanego zamieszczanego w czasopismach (między innymi z zasadniczych ustaleń socjologii wiedzy) uczyniła je przedmiotem swoich studiów, owocem których jest rozprawa doktorska.

Podstawowym zadaniem, które stara się rozstrzygnąć na kartach dysertacji związane jest z udzieleniem odpowiedzi na pytanie: Czy, a jeśli tak, to jak zmienia się eksponowany w prasie przeznaczonej dla kobiet wizerunek kobiety w dwóch wyraźnie różniących się epokach historycznych – okresie dwudziestolecia międzywojennego i realnego socjalizmu? (s. 4). Udzielenie właściwej odpowiedzi ułatwić miała identyfikacja elementów składających się na ten wizerunek z punktu widzenia „miejsca i roli kobiety w świecie” (s. 10).

Praca składa się ze wstępu, trzech rozdziałów i zakończenia. Autorka we Wstępie, zgodnie z przyjętym zwyczajem informuje o celu badawczym, hipotezach, które będzie chciała zweryfikować, literaturze zajmującej się czasopismami kobiecymi w zbliżonym ujęciu, jaki starać się będzie realizować w swoim projekcie oraz strukturze tekstu. Nadto do tego klasycznego zestawu treści, zazwyczaj umieszczanych w tej części pracy, wprowadza informacje dotyczące wybranych do analizy czasopism (charakteru pism, ich adresatów, nakładów, reakcji na eksponowane teksty, podejmowanych w pismach tematów, eksponowanych w periodykach cechach kobiet, kontekstu społecznego itp.). Część z tych informacji jest uzasadniona – w wymiarze wstępnego zorientowania czytelnika, ale nie wszystkie – szczególnie wchodzące już meritum sprawy. Generalnie wstęp przeznaczony jest do formalnego przygotowania gruntu pod zasadnicze rozważania – związane bezpośrednio z głównym celem przedsięwzięcia.

W rozdziale I rozprawy Autorka podejmuje się odnalezienia ram teoretycznych dla kluczowego pojęcia, jakim będzie posługiwała się w rozprawie – „wizerunkowi”. Stara się do tego wykorzystać perspektywę konstruktywizmu, szczególnie w wersji radykalnej, a także odwołuje się do koncepcji Petera Bergera i Thomasa Luckmanna wyeksponowanej w dziele *Spoleczne tworzenie rzeczywistości*. W analizach prowadzonych w tym rozdziale mgr Paulina Mąkosa-Wąsowicz bezpośrednio nie odnosi się do pojęcia „wizerunku”. Uwagę swoją koncentruje natomiast na wiedzy jako konstrukcji społecznej. Oczywiście „wizerunek” może być potraktowany jako swego

rodzaju nośnik wiedzy i wówczas można nad samą wiedzą roztrzącać dywagacje, jak to uczyniła Autorka, ale należało to wyraźnie wyeksponować i poświęcić temu wątkowi nieco dłuższe omówienie.

Autorka dysertacji w Rozdziale II zatytułowany: „>>Bluszcz<< i >>Kobieta współczesna<< – rys historyczny” – przechodzi już do zasadniczych kwestii. W pierwszym paragrafie tego rozdziału przedstawia w sytuację polityczną okresu, w jakim wydawane były pisma wyszczególnione w tytule rozdziału, sytuację kobiet, ze szczególnym położeniem akcentu na dostępność ich do wykształcenia i rynku pracy, społeczne oczekiwania względem płci pięknej w okresie dwudziestolecia międzywojennego, zaangażowanie kobiet w działalność polityczną oraz pomocową. Ten fragment pracy robi jak najlepsze wrażenie i oczywiście wpisuje się w strategię podpowiadane przez socjologię wiedzy – domagające się w wyraźnego zarysowania podłoża, z którym sprzęgnięte są badane wytwory intelektualne. Po solidnym nakreśleniu kontekstu społecznego okresu, w jakim ukazywały się pisma „Bluszcz” i „Kobieta współczesna” Autorka mogła przejść do bliższego omówienia tych pism. Tutaj uzasadniła ich dobór do analizy, nakreśliła profil ideowy, wskazała wyszczególnione działy, omówiła podejmowane tematy, krótko opisała losy pism, wskazała grupy społeczne, do których były kierowane oraz wypunktowała realizowane przez nie zadania. Nadto znalazło się w tym rozdziale sporo miejsca na przedstawienie inicjatorek tych periodyków, które przez wiele lat pełniły funkcję redaktorek i odpowiedzialne były za określanie profilu pism.

W rozdziale III dysertacji mgr Paulina Mąkosa-Wąsowicz analizuje jak ulegał przekształceniom wizerunek kobiety w pismach z okresu dwudziestolecia międzywojennego w porównaniu z pismami z okresu Polski Ludowej. Za płaszczyzny porównania bierze wymiary związane z pełnionymi przez kobiety zasadniczymi funkcjami: kobieta obywatelka, kobieta żona i matka, kobieta pracująca, kobieta kształcąca się, kobieta nowoczesna, kobieta uczestnicząca w kulturze.

Pracę wieńczy Zakończenie, w którym autorka w sposób zwięzły prezentuje podstawowe trendy, jakie zauważyła w eksponowanych przez pisma wizerunkach kobiet w różnych okresach historii Rzeczypospolitej. Tę prezentację dokonuje zgodnie z uprzednio zastosowanym podziałem ról kobiecych by w ten sposób odnieść się do postawionych we wstępie hipotez.

Nadto praca została zaopatrzone w bibliografię oraz bogaty Aneks, w którym można znaleźć reprezentatywne cytaty z analizowanych czasopism. Dzięki poruszonym treściom skutecznie przenoszą czytelnika w realia okresów, w jakich wychodziły periodyki. Podkreślić należy także walor językowy przytaczanych w aneksie fragmentów artykułów. Sposób prowadzonej w nich narracji, używane słownictwo, stosowane figury stylistyczne, porównania i inne zabiegi językowe doskonale przybliżają czytelnika klimaty czasów, o których mowa w dysertacji.

Przechodząc do syntetycznej oceny pracy rozpocznę od wskazania jej walorów. Wśród nich należy wyszczególnić następujące:

1/ Mgr Paulina Mąkosa-Wąsowicz stawiając za cel pracy prześledzenie przemian, jakim podlegał wizerunek kobiety w polskiej prasie z uwzględnieniem dwóch historycznie i ideowo odmiennych okresów (dwudziestolecia międzywojennego oraz Polski Ludowej) starała się posłużyć perspektywą socjologii wiedzy. Mimo że mogła bardziej skutecznie wykorzystać ten metodologiczny zabieg (dzięki jego zastosowaniu wydobyć więcej interpretacyjnych rozstrzygnięć), należy podkreślić, że niewątpliwie w tej strategii można doszukiwać się oryginalności podjętego przedsięwzięcia. Dobrze dobrane – wyraźnie kontrastujące ze sobą okresy, z przypisanymi do nich wizerunkami kobiet, dają wielkie możliwości wyeksponowania socjologii wiedzy jako narzędzia analitycznego, jak również przysporzenia ważnych danych w wyrazisty sposób legitymizujących samą socjologię wiedzy jako niezależny obszar badawczy.

2/ Lektura pracy buduje jednoznacznie przekonanie o dużym rozeznaniu Autorki w podjętej tematyce. Mgr Paulina Mąkosa-Wąsowicz wyraźnie żyje kwestiami związanymi z miejscem kobiet w społeczeństwie oraz przemianami jakim ono podlega. W zaprezentowanej rozprawie pokazała, że podjętych kwestii nie traktuje czysto technicznie, ale jest z nimi związana emocjonalnie. Takie relacje zazwyczaj owocują dogłębną znajomością tematyki. Tak też jest i w tym przypadku. Śmiało można powiedzieć, że Autorka dysertacji staje się ekspertem w temacie polskiej prasy kobiecej wydawanej w XX wieku, a nawet więcej –problematyki kobiecej – jako takiej. Dowodzi tego wyraźne umocowanie podejmowanych w prasie kwestii w szerszym ruchu kobiet w kierunku poprawiania swojej pozycji w społecznej przestrzeni.

3. Autorka wykonała wielką pracę analityczną. W sposób skrupulatny, systemowy oraz czytelny dokonała przeglądu wybranych pism kobiecych pod kątem wizerunku płci pięknej, jaki był w nich eksponowany. Umiała wyraźnie pokazać, jak ulegał on przekształceniom w badanych okresach historycznych. Należy przy tym zaznaczyć, że nie ograniczała się w tej praktyce do interpretacji treści wybranych periodyków zwracając uwagę jedynie na kwestie bezpośrednio odnoszące się do tego wizerunku. Wyraźnie wyszła poza takie wąskie ujęcie. Swoją rozprawę wzbogaciła przedstawiając historię obranych do analizy periodyków, osoby odpowiedzialne za ich ideowy profil, umocowania instytucjonalne pism, ich strukturę itp.

4. Nadto starała się osadzić czasopisma, co czyniła kompetentnie (z małymi uwagami – niżej będą wyeksponowane) w klimacie czasów, w których były wydawane. Na ten klimat składało się środowisko polityczne, społeczne, demograficzne, wychowawcze, edukacyjne oraz inne uwarunkowania, jakie w Polsce, w której wychodziły badane periodyki miały miejsce.

5. W budowaniu środowiskowego zaplecza, na tle którego polskie kobiety podejmowały aktywności mające na celu poprawienie swojej pozycji społecznej odwoływała się do jeszcze szerszego kontekstu. W wielu miejscach rozprawy znajdujemy nawiązywania do światowych trendów, działań, inicjatyw związanych z ruchem kobiet i ich dążnościami do manifestowania i zdobywania kolejnych praw społecznych.

6. Mgr Paulina Mąkosa-Wąsowicz dobrze operuje przypisami, w których dopowiada treści drugorzędne, ale przydatne dla pełnego rozumienia przekazu. Te odnoszą się do faktów związanych z polityką, prawem, wydarzeniami historycznymi, modą, instytucjami, organizacjami itp. Także i w tym aspekcie potrafi skutecznie wyeksponować swoją wiedzę.

Aktualnie chciałbym zwrócić uwagę na kwestie dyskusyjne oraz wypunktować słabsze strony rozprawy:

1. Sprawa tytułu – „Wizerunek kobiety w narracji czasopism >>Bluszcz<< i >>Kobieta<< współczesna oraz w wybranych współczesnych pismach kobiecych. Studium porównawcze”, wyraźnie wskazuje czasopisma z pierwszego okresu – dwudziestolecia międzywojennego, natomiast „ukrywa” w tytule, nie wiadomo dlaczego, nazwy periodyków poddawanych analizie z okresu PRL-u, mimo, że we wstępie wyraźnie je wskazuje: „Zwierciadło” oraz „Kobieta i Życie” oraz uzasadnia ich wybór.

2. Wątpliwości budzi struktura dysertacji w ujęciu merytorycznym. Oczekiwać by można, że skoro Autorka postawiła sobie za cel analizowanie eksponowanych wizerunków kobiet przez dwa wybrane pisma z okresu dwudziestolecia międzywojennego oraz dwa pisma kobiece wydawane w Polsce Ludowej, w podobny sposób potraktuje oba okresy i pisma do nich przypisane. W pracy tego jednak nie odnajdujemy. Pisma z pierwszego okresu zostały wieloaspektowo przedstawione, łącznie z kontekstem społeczno-politycznym, w którym

wychodziły – poświęcony temu został cały Rozdział II. Analogicznie nie zostały przedstawione pisma z okresu PRL-u. Kilka stron poświęconych wybranym aspektom z nimi związanymi w Rozdziale III (s. 76-78) nie może satysfakcjonować czytelnika – szczególnie w zestawieniu z treścią umieszczoną w Rozdziale II.

3. Kwestia struktury dysertacji pod kątem proporcji – wyraźnie została zachwiana symetria między wyszczególnionymi rozdziałami. Szczególnie dostrzegamy to w konfrontacji 13 stronicowego Rozdziału I z dziesięciokrotnie dłuższym Rozdziałem III, bo liczącym ponad 130 stron.

4. W rozprawie pojawiają się powtórzenia. Najbardziej ewidentnym przykładem jest początek rozdziału III (6 pierwszych stron). Zagadnienia w nich poruszone dotyczyły okresu dwudziestolecia międzywojennego i pism „Bluszcz” i „Kobieta współczesna”, którym został poświęcony Rozdział II rozprawy.

5. Oczekiwać by należało, że w Zakończeniu Autorka odniesie się do kategorii „wizerunek” i konstruktywizmu – czemu poświęciła rozdział I. Uzyskałaby przez to spięcie teoretyczną klamrą analiz prowadzonych rozdziałach badawczych. Tego jednak nie uczyniła, przez co rozdział teoretyczny funkcjonuje trochę bez uzasadnienia – nie został wykorzystany jego potencjał teoretyczny.

6. Należy jeszcze zwrócić uwagę, że pojawiają się liczne potknięcia redakcyjne: kropka na końcu tytułu, niepotrzebne spacje wyrazach dwuczłonowych np.: marksistowsko – leninowskiej (s. 6), w zapisie okresów czasowych np.: 1918 – 1939, 1955 – 1989 – taka maniera stała się regułą; skrótach: m. in (s. 4)

Biorąc pod uwagę osiągnięcia Autorki dysertacji, ważąc mocniejsze i słabsze strony pracy, stwierdzam że przedłożona do recenzji rozprawa jako całość spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim. Wnoszę zatem o dopuszczenie Panią mgr Paulinę Mąkosa-Wąsowicz do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

